

«Sarah» lei mobbejeaddji: – MII MOBBIIMET SU JUOHKE ÁIDNA BEAIVVE

ČÁLLÁN: EDDA DRÆGNI • VG-ÁVVISSAS: 19.06.2019. • SÁMEGILLII: ČÁLLIDLÁGÁDUS

Li oktage hálit oaidnit mánás mobbejuvvot. Muhto maid galggat dahkat jos du máná mobbe earáid? VG lea ságastan ovddeš mobbejedjiin, «Sarahin».

(Vuollelis sáhtát lohkat mo ekspearttat rávvejit eastadit mánát šaddamis mobbejeaddji, ja mo don sáhtát fuomášit ahte du máná mobbe earáid)

«Sarah» ii muite vuosttaš geardde dat dáhpáhuvai, muhto son muitá ámadajuid.

– Sii balle mis, mitala son VGii.

Otne lea 41 ahkásaš oahppan ja bargá psykologan, náitalan ja sus leat guokte máná. Muhto gaskadási rájes loahpageahčai nuoraidskuvlla son lei mobbejeaddji. Sii ledje sin manjis geat ledje veaháš earáláganat. Jos biktasat eai lean juste ođđaáigásaš, billašuvvan dahje boarrásat.

Anonyma: Mánáid ja barggu dihtii dáhttu «Sarah» leat anonyma. Son oaivvilda ahte lea dehálaš ahte mobbejeaddji oažžu eambo fuomášumi mobbenáššiin.

– Mánát geat min oainnu mielde ledje geahnohat ja earáláganat.

LÁHTIS BORRAT

Sii ledje olles nieidajoavku geat čoahkkanedje ja «barge» ovttas. «Sarah» muitá erenoamážit ovttá dáhpáhusa mánáidskuvlla maŋimuš jagi go sii ledje muhtin nieidda guossis.

– Mii áigguimet borrat jienja ja dadjat «Sunnái», gean mii leat jo guhkká mobben, ahte son ii oaččo min searvvis čohkkát. Son galgá láhtis borrat, dego beana.

«Sunná» dahká dan álggus, muhto de son viehkala olggos ja váldá heaissa bodnái. Mii viehkaleimmet verándai geahččat ja reaškit su go manná viega ruoktot.

Dat ii dáhpáhuvvan dušše oktii.

Mii mobbiimet su juohke áidna beaivve. Mii bijaimet sutnje buddestatnama ja dagaheimmet su váivves dilálašvuođaide. Buddestatnamma šattai loahpas nu dábálaš ahte maiddá earát álge su danin gohčodit.

– MÁNGA DUHÁT MÁNÁ

Ohppiiddutkan jagi 2018 čájeha ahte birrasii guhtta proseantta mánáin mobbejuvvojit guovtte, golmma dahje eanet gerddiid mánus. Guhtta proseantta dahká birrasiid 27 000 máná. Dušše 0,8 proseantta diedihit iežaset mobbejeaddjin, muhto logut leat árvideames ollu stuorát.

Erenoamášráđđeaddi André Baraldsnes Norce Research, RKBU Vest, dadjá ahte birrasiid 3 proseantta mánáin mobbejit earáid, ja son oaivvilda ahte dát lea stuorra álbmotdearvvašvuođahástalus.

– Lea ollu mánáin sáhka, dadjá son VGi.i

Muhto manne mánát mobbejit?

DORVVOHISVUOHTA JA DOVDU Ahte ii leat doarvái buorre dahje čeahppi

– li gávdno rivttes ja čielga vástádus dasa, muhto muhtin oktavuodaid sáhttit geassit dain. Dorvvohisvuodá dovdu ja dovdu ahte ii leat doarvái buorre. – Ovdamearkka dihtii ahte ii hálddaš, dahje ii máhte stoahkama, dadjá mobbenekspearta Kristin Oudmayer VGii.

Son lea UNICEF bajásšaddan ja fátmastan (inkluderings) fágaovddasvástideaddji ja jođiha Den Ene prográmma, ja lea čállán golbma girjji mobbema birra.

Oudmayer muitala ahte eambbo fága- ja dutkanbirrasat dál – maŋŋá go leat ollu jagiid dutkan mánáid individuella iešvuodaid – deattuhit *sosiála birrasa* main mánát leat oassin, ja sii oidnet ahte mánát mobbejit dannego eai leat oahppan ja máhte reguleret iežaset dovdduid.

Dákkár dovddut sáhttet šaddat ballun ahte ieš olgguštuvvo, dárkun dovdat gullevašvuodá ja duodásteami/dáhkideami, dahje dárkun mávssahit eahpevuoiggalašvuodaid maid ieža leat vásihan.

NANNII MU SOSIÁLA STÁHTUSA

«Sarah» mobbii dannego son dárkbašii iežas suddjet ja gullevašvuodá muhtin sosiála jovkui. Son muitala ahte su mielas lei váttis heivehit iežas ja dohkkehuvvot.

Kristin Oudmayer bargá UNICEFas bajásšaddan ja fátmastan (inkludering) fágaovddasvástidead-
djin ja lea čállán golbma girjji mobbema birra. Priváhta govva.

– Mun muittán ahte mun dávjá jurddašin «Buorre lihkus in
lean mun», ja dat šattai mu muhtinlágan jođihanfápmu.

Daðistaga go sii sturro, de rievddai mobben.

– Agi mielde šattai mobben roavvásat. Mii gievrruimet
ja mobben šattai fysalaš, ja dávjá välljiimet dušše ovtta. Mii
bággiimet sin suoládit ja addit midjiide dan suolagálvvu.

Dat šattai duođalažžan.

– Dan áigge mii gohčodeimmet dan «sealgádit». Okta
olmmoš veallut eatnamis ja viđas, guđas birra čievččaimet,
huškkuimet ja čolggaimet. Dat lei garra illasteapmi, dadjá
«Sarah».

– Muittátgo makkár dovddut dus ledje mobbema ektui, dan áigge?

– Mun sihkkarasten iežan stáhtusa ja sosiála sajádaga. Min mielas lei speanta. Muhto mii diđiimet dat lei lobihis dahkku. Mun muittán ahte dat lei somá, seammás go dáhpáhusat suddjejedje mu ja dagahedje ahte mus ledje ustibat.

II LEAT ÁLKES VÁSTÁDUS

Andrè Baraldsnes Norce Reasearch, RKBV Vestas muitala ahte muhtin dutkit čatnet mobbenláhttema mánáid individuella iešvuodáide; ovdamearkka dihtii leat muhtimat uhcit dahje eanet aggressiiva. Muhtimat leat fas bajásšaddan dakkár birrasis ahte mobbet earáid lea sidjiide measta lunddolaš, dadjá son.

Dan Olweus lea dutkan mobbema Ruoŧas ja son čujuha muhtin fáktoraide mat sáhttet láivudit dahje nannet mánáid aggressivitehta:

– **Son fuomášii ahte leat čielga oktavuodát gaskkal mobbema ja váhnemiid bajásgeassinminstaris. Ovdamearkka dihtii ahte ii doarjut máná, ii čájehit liekkusvuodá, ja autoritára ránggáštanvuogit ja guovtteoaivilvuodát norpmaid ektui eatni ja áhči gaskka, dagahit stuorát vejolažžan ahte máná ovdida aggressiivva láhttenvugiid, dadjá Baraldsnes.**

Son lasiha ahte eará dutkit duođástit Olweusa gávdnosiid ja dat leat dál vuodđun ođđa mobbendutkamušaide.

Eará dutkit fas oaivvildit ahte mobben lea boađus joavkopsykologiijas.

– Ahte mánát mobbejit earáid kontrolleren dihtii geaid sii háliidit siskkobeallai joavkku ja geaid sii olgguštit. Mobben lea dego fápmospealla, dadjá Baraldsnes.

Su konklušuvdna lea ahte sihke árbi ja biras váikkuha mobbemii, ja ahte mánáidgárdde- ja skuvlabiras mas mánná lea oassin maiddá váikkuha mobbemii.

Ahte ollesolbmot aktiivvalaččat áicet, beroštit ja leat sáhkki ja aktiivvalaččat ja konsekveanta (álo) bissehit mobbema, mearkkaša ollu dasa ahte mobbejuvvojit mánát go vai eai, dadjá Baraldsnes.

Sarah muitala ahte son šattai bajás buresbirgejeaddji ruovttus mii lei hui perfeakta olgguldadas, muhto mas lei fuorálaš, juhkkis áhčči ja olgguldadas buorre ja doaibmi eadni, muhto gii iežas siste ražai lossa ja bahča dovdduiguin.

Son ii jáhke váhnemat oppanassiige diehtán mii geavai.

– **Mu ii goasse oktage oaidnán. Au pair divššui mu, ja váhnemat eai lean goasse das. Ovdamearkka dihtii soai eaba goasse mannan váhnenčoahkkimiidda, dannego «Mun han birgejin nu bures ieš», dadjá son ja čujuha dasa ahte sus álo ledje buorit árvosánit.**

LÁHTTENÁRVOSÁTNI «BUORRE»

Lihkká go mobben dáhpáhuvai beaivválaččat ja hui rahpasit juohke báikkis – klássalanjas, skuvlašiljus ja muđui eará báikkiin das birra – de son ii goasse vásihan negatiiva váikkuhusaid mobbemis. Láhttenárvosátnin oaččui «Buorre».

– Mii eat goasse vásihan negatiiva reakšuvnnaid. Ii oktage váhnen seaguhan iežas dasa, ja ii oktage oahpaheaddji. Muhtumin stuorát oappit sáhtte dadjat: «Heaitet eret mu oappá mobbemis». Ovtta láchkai sáhtta dadjat ahte mii beasaimet ráfis «bargat». Mii dovddaimet baicce ahte oaččuimet eambo positiivva go negatiivva reakšuvnnaid.

Muhtin beaivve rahtasii dilli. Mii leimmet 9. luohkás, mañimuš jagi ovdal joatkkaskuvlla.

– Okta váhnen lei gullan mobbema birra ja válddii oktavuoda skuvllain. Lei vuosttáš geardde ahte muhtin dán ášši lei duođas váldán. Njealjis- viđas mis gohčoduvvuimet rektora kantuvrii gos son čearggi midjiide: «**MOBBEN LEA DAT VEARRÁMUS MAID MUN DIEĐÁN, DAT GALGÁ NOHKAT DÁLÁN**».

Das rájes ii mobben «Sarah» šat goasse.

Otne son oaivvilda ahte mobben livččii galgan ollu árat bissehuvvot sihke váhnemiid ja skuvlla bealis.

– Mii livččiimet galgan oažžut veahki. Mis ledje árvideames buohkain sivat mat dagahedje min mobbejeaddjin, ja muhtimat serve danne go dasa lei guhkit áigge badjel šaddan alla toleránsa.

Dat lei šaddan nu dábálažžan. Oahpaheaddjit ja váhnemat livččii galgan oaidnit ja bissehit dan.

FÁGABIRRASAT EAI LEAT OVTTAOAIVIL

Baraldsnes oaivvilda ahte stuorámus hástalus nagodit bissehit mobbema lea Norgga fágabirraiid mánggaoaivilvuolta das ahte man ollu galgá deattuhit dieđalaš vugiid mobbeneastadanbarggus.

Muhtimat oaivvildit ahte buoridit loaktima lea doarvá, ja earát fas oaivvildit ahte oahpaheaddjit fertejit oahppat eambo dan birra mo jođihit ja stivret joavkkuid. Dákkár mánggaoaivilvuodát sáhttet bissehit dan dehálaš barggu mii lea eastadit mobbema skuvllas.

Uhccán skuvllain leat doaibmabijut mat njuolggá eastadit mobbema leavvamis. Buot skuvllain leat muhtinlágan doaimmat, muhto mobbenlogut eai njieja. Ii leat doarvá politihkalaš ja ideologalaš dáhttu geavahit dutkanvuodustuvvon doaibmabijuid mobbema vuostá, lasiha son.

MUHTO, MII DOAIBMÁ?

Mobbenekspearta Kristin Oudmayer geassá ovdan njeallje fáktora maid mii diehtit eastada mobbema, ja mii dahká álkibun bissehit dáhpáhusaid ja áššiid mat ain čuožžilit:

- Čielga luohkkájođiheapmi
- Hukset relašuvnna/oktavuođa gaskkal oahpaheaddji ja oahppi. Positiiva oahppioaidnu ferte leat vuodus.
- Buorre skuvla – ruovttu ovttasbargu
- Hukset oktasašvuodádovddu ja buori , positiiva čanastagaid ohppiid gaskkas

Son lea ovttaoaivil dasa ahte skuvllat galggašedje bargat vuogálaččat ja dieđalaččat. Muhto ahte mobbenlogut eai uhcu danne go ii leat politihkalaš dáhttu, nugo Baraldsnes dadjá, oaivvilda son ii leat riehta ja čujuha Oahppobirasprošektii mii loahpahuuvui skábmamánu 2018:

– Rapporta das čájeha ahte ohppiidlohku geat vásihedje mobbema njejai daid skuvllain mat ledje mielde prošeavttas. Skuvllat dieđihedje ahte prošeavtta maŋŋá lei álkit fuomášit mobbema ja ahte váhnemat ja oahppit ledje dihtomielalat ja áddejedje eambo das mo buorre oahppobiras váikkuha buohkaid oahppobirrasii.

– Dát čájeha ahte ulbmillaš ja systemáhtalaš bargu ja áŋgiruššan buktá bohtosiid – ja ahte gávdnojit jo ollu reaidut maid skuvllat sáhttet váldit atnui dán gáibideaddji, muhto dehálaš barggus.

HEAHPANAN

Jos vel «Sarah» rievddai ja oaččui ođđa rolla joatkkaskuvllas, de lea dat ahte son lei mobbejeaddji ja ahte son lea earáid mobben, vuorjan su garrasit maŋŋá. Son fertii psykologa luhtte johttit máŋga jagi, ja loahpas son ieš mearridii lohkat psykologijja. Son smiehtá dan mobbema birra ain juohke vahkus.

– Mun heahpanan hirbmadi, dadjá son ja lasiha vel ahte son máŋgii, máŋgii iežas oaivve siste lea čállán breava sidjiide gain son áiggošii átnut ándagassii. Muhto dat bávččaga nu sakka ahte son ii veaje dan dahkat.

«Sarah» lea datte ilus dainna ahte son dál sáhtá dáid dáhpáhusaid ávkkástallat posiitivvalaččat – ovdamearkka dihtii oaidná son álkit mánáid gain lea bávččas iežaset siste:

– Mun in sáhtášii goasse leat čalmmeheapme ja ii oaidnit máná gii mobbejuvvo dahje mobbe earáid. Dá ovttá beaivve bisánin vuojedettiin go oidnen okta máná hoigadii nuppi. Mun mannen biillas olggos ja jerren «Mii dáppe dáhpáhuvvá?».

Son sávašii ahte son ii goasse livččii ovttage mobben, ja ahte muhtin livččii oaidnit su eallinhástalusaid maiguin son ražai mánán.

Mánát eai leat riegádan bahádahkkin. Muiet maiddái mobbejddjiid. Sávašin ahte muhtin livččii oaidnán mu. Mu mánnávuolta lei nu mo lei ja dađe bahát dat čuoza earáide, ja dat ii leat dohkálaš ollenge, loahpaha son.

BARGOBIHTÁT

Ulbmil: Áddet makkár dovdu lea olbmos gii lea beassan earáid mobbet ja ii leat bissehuvvon. Áddet manne muhtimat mobbejit.

Ovdal lohkama:

1. Geahčat dán áviisaartihkkala. Mo lea dat huksejuvvon?
2. Man birra lea dát artihkal, jáhkát don? Čállet jurdagiid.

Logadettiin:

1. Merke sániid maid it dovdda dahje ádde.
2. Lohket ovttá oasi ain hávális ja celket juoidá dasa.

Manjá lohkama:

1. Čállet dan breava maid dii jurddašehket Sarah livččii galgan čállit sidjiide geaid son lea mobben mánáidskuvllas.
2. Čállet čoahkkáigeasu teavsttas.